

המבנה הפינאנסי של חברות הסקטור הציבורי¹

הדיון על חברות הסקטור הציבורי בסקירה זו נערך בשני מישורים: האחד, החברות כשלעצמן — מסגרתן האירגונית, המבנה הפינאנסי שלהן ושטחי פעילותן; והשני, החברות כסקטור כלכלי במסגרת המשק הישראלי. הסקירה מכוונת, בין היתר, לשמש רקע לדיון בחברות הסקטור הציבורי במסגרת הפרק "זרמי כספים" בדו"חות השנתיים של בנק ישראל.

ניתוח המסגרת האירגונית עוסק ברקע להקמתן של החברות, במעמדן המשפטי ובקשרים הפורמליים שלהן עם הסקטור הציבורי. בסקירה על המבנה הפינאנסי מושם הדגש בהרכב הנכסים וההתחייבויות של החברות ובהתחלקות הסקטוריאלית של מקורות המימון שלהן. בדיקת שטחי פעילותן של החברות באה לבחון באיזו מידה הן מתרכזות בענפים כלכליים מסוימים.

הערכת מקומן של החברות במשק הישראלי מבוססת בעיקר על בדיקת תרומתן להכנסה הלאומית וליצוא וחלקן בתעסוקה ובהשקעה במשק.

ההגדרה של חברות הסקטור הציבורי כאן² מקיפה את אותן החברות שהסקטור הציבורי — היינו הממשלה, המוסדות הלאומיים והרשויות המקומיות — משתתף בהנהלתן באופן פעיל ומחזיק ב-25 אחוזים לפחות מהון המניות הנפרע שלהן, ואת החברות שחלקן של הסקטור הציבורי בהון הנפרע שלהן נמוך אמנם מ-25 אחוזים, אך חלקן במניות בעלות זכויות הצבעה עולה על 50 אחוזים; כן כלולות בהגדרה חברות הבת³ של אלה. יוצאות מכלל זה חברות שהן:

1. בנקים ומוסדות כספיים;

2. מוסדות שלא למטרת רווח⁴;

3. מפעלים המשולבים בתקציבי הסקטור הציבורי⁵.

ברוב המקרים עולה חלקן של הסקטור הציבורי בהון הנפרע בהרבה על גבול 25 האחוזים שנקבע כאן, ואף העלאת הגבול עד 70 אחוזים לא היתה משנה את אוכלוסית החברות במידה ניכרת. הסקירה מקיפה 76 חברות, שההגדרה חלה עליהן, וחלק מחברות הבת שלהן. בהעדר נתונים לא נכללו כאן חברות הבת של חברות ההחזקה. כן לא נכללו מספר קטן של חברות שאינן חברות בת; הכללתן של האחרונות לא היתה משנה את הממצאים במידה ניכרת.

רוב חברות הסקטור הציבורי מאוגדות כחברות בערבון מוגבל, והן הוקמו על פי החלטת הממשלה וביזומת משרדיה השונים. הכוונת פעולת החברות על ידי הממשלה והפיקוח עליהן נעשים באמצעות נציגי הממשלה בהנהלות החברות ובאמצעות רשות החברות הממשלתיות שבמשרד האוצר ומבקר המדינה.

כ-80 אחוזים מהון המניות של החברות היו במאסר 1963 בידי הסקטור הציבורי, מזה — כ-70 אחוזים בידי הממשלה והיתר בידי המוסדות הלאומיים והרשויות המקומיות. שאר הון המניות

¹ סקירה זו נכתבה על ידי מיכאל ברנע.

² זוהי ההגדרה המקובלת בדו"ח בנק ישראל. יש להדגיש שאין היא כוללת חברות שבבעלות ההסתדרות ומוסדותיה, אלא אם כן שותפות בהן רשויות הסקטור הציבורי.

³ דהיינו חברות ש-50 אחוזים לפחות מהון המניות הנפרע שלהן הוא בידי חברות הסקטור הציבורי.

⁴ לפי ההגדרה בדו"ח בנק ישראל 1963, פרק ח'.

⁵ כגון הדואר, רכבת ישראל ומפעלי מים של הרשויות המקומיות.

מתחלק בין משקיעים פרטיים בארץ ובחוץ לארץ, חברת העובדים ומפעליה וכן בנקים, קופות גמל ומסדות כספיים.

החברות פועלות בענפים כלכליים שונים, אולם הן מתרכזות בעיקר בענפי המחצבים, החשמל, המים, התחבורה והבנייה. חלק מהחברות מושתתות לא על בסיס עסקי, אלא על בסיס של כיסוי ההוצאות; חברות אלה ממלאות פונקציות ממלכתיות, כגון הבטחת שיכון ותעסוקה לעולים, תכנון וביצוע של מפעלי מים ועריכת מחקרים. השאר הן חברות עסקיות הדומות באופיין לחברות בבעלות פרטית. חלקן של החברות בהכנסה הלאומית הגיע ב-1961 ל-6 אחוזים; וביצוע — ל-20 אחוזים ויותר. הן העסיקו כ-5 אחוזים מכלל המועסקים במשק, והשקעותיהן השנתיות מגיעות ל-20 אחוזים ויותר מכלל ההשקעה הגולמית במשק. המפעלים הגדולים, שהם עיקר הסקטור, הם מפעלים עתירי-הון ובעלי יחס הון/תפוקה גבוה. עיקר השקעותיהם הוא בציוד ובמבנים, ובמידה פחותה מזו — בנכסים פינאנסיים ובמלאי.

החברות מזדקקות לאמצעי גיוס ההון המקובלים — הנפקת מניות ואיגרות חוב ואשראי אחר לזמן ארוך. אולם עיקר מימוןן בא מתקציב הפיתוח של הממשלה; חלקה של הממשלה בהתייבויותיהן לזמן ארוך ובהון המניות שלהן הגיע ב-1961 לשני שלישים. שאר המקורות הכספיים היו בעיקר הנפקת מניות ואיגרות חוב לציבור והלוואות ממוסדות פינאנסיים בארץ ובחוץ לארץ. ההנפקות נעשות בהכוונת הממשלה ובסיועה, והיא גם ערבה למרבית התייבויותיהן של החברות לזמן ארוך.

1. הרקע להקמת חברות הסקטור הציבורי

חברות בבעלות הסקטור הציבורי מצויות כיום כמעט בכל מדינה, אולם המניעים להקמתן, שטחי פעולתן, מעמדן המשפטי, מסגרתן האירגונית וחשיבותן היחסית שונים ממקום למקום. באנגליה נעוצה ראשיתן של החברות בהלאמה על ידי ממשלת הלייבור; מטרתה המוצהרת של ההלאמה היתה ייעול תעשיית הפחם והשירותים הציבוריים, כגון הרכבת, אספקת החשמל והגז.¹ תעשיות אחרות הולאמו על מנת להבטיח פיקוח ממשלתי עליהן משום חיוניותן והעניין הציבורי שבהן. מתוך מניע זה הולאמו השירותים החיוניים ברוב ארצות הרווחה. מניע נוסף, ולעיתים המניע העיקרי, להקמת חברות ממשלתיות היה הרצון לזרז את תהליך הצמיחה הכלכלית, מתוך שאיפה להדביק את הארצות המפותחות. דוגמה מאלפת לכך היא יפן של סוף המאה הקודמת וראשית המאה הזו.² התיעוש המזורז של יפן בוצע על ידי הממשלה, ורק בשלב מאוחר יותר הועברו המפעלים לידיים פרטיות. כיום מצויות בבעלות הממשלה ביפן בעיקר חברות המספקות שירותים ציבוריים. גם בטורקיה היתה תחילתו של התיעוש בשנות השלושים פרי יוזמה ממשלתית. כיום מתבצע התיעוש ברבות מהמדינות המתפתחות באסיה, כגון הודו, פקיסטן, בורמה, ציילון והפיליפינים, וכן ברבות ממדינות אפריקה ודרום אמריקה, באמצעות חברות ממשלתיות. דרבון הפיתוח הכלכלי היה המניע גם להקמת חברות ממשלתיות באיטליה החל בשנות השלושים³ ובצרפת אחרי שתי מלחמות העולם.⁴

¹ Michael Shanks: "The Lessons of Public Enterprise", A Fabian Society Study, London 1963, p. 21.

² G. C. Allen: "A Short Economic History of Modern Japan", George Allen & Unwin Ltd., London, 1962, p. 127.

³ William A. Robson: "Nationalized Industry and Public Ownership", London, 1960, p. 495.

⁴ Warren C. Baum: "The French Economy and the States", Princeton University Press, 1958, pp. 169-225.

כיסוד לפעולות אלה משמשת ההנחה שהתפתחות כלכלית מזורזת לא תושג בעזרת היוזמה הפרטית בלבד. הנחה זו היתה המניע העיקרי להקמת החברות בישראל. מרבית ההשקעות בישראל הן השקעות בקנה-מידה גדול בענפי יסוד, כגון מחצבים, תחבורה, חשמל והשקיה. ספק הוא, אם היוזמה הפרטית היתה מסוגלת או מוכנה לגייס את ההון הדרוש לביצוע ההשקעות בענפים אלה באותו היקף ובאותו קצב, כפי שעשו זאת חברות הסקטור הציבורי. יתר-על-כן, גם ההשקעות של הסקטור הפרטי בוצעו לא במעט בעזרת מימון ממשלתי במסגרת תקציב הפיתוח. חברות הסקטור הציבורי בישראל נוסדו ברובן לאחר הקמת המדינה. מתוך 76 החברות, הכלולות בסקירה זו, הוקמו 10 לפני קום המדינה, 23 — בשנים 1948 עד 1955, ו-43 — בשנים 1956 עד 1962. מרבית החברות הוקמו על-ידי הסקטור הציבורי או בהשתתפותו. שלא בכמה ארצות אחרות היו מקרי ההלאמה בישראל מועטים. בשלושה מקרים נעשתה הלאמה חלקית¹, ורק במקרה אחד הלאמה מלאה²; כל ארבע החברות הללו נוסדו לפני הקמת המדינה.

2. המעמד המשפטי והמבנה האירגוני של חברות הסקטור הציבורי

מבחינת מעמדם המשפטי שייכים הגופים הכלכליים, אשר לסקטור הציבורי יש חלק בבעלותם, לשלוש קבוצות עיקריות:

1. מפעלים הפועלים במסגרת משרדי הממשלה (Departmental Enterprises)³

2. רשויות סטאטוטוריות (Public Corporations)⁴

3. חברות בערבון מוגבל שהוקמו על פי פקודת החברות.

ההבדלים העיקריים בין שלוש הקבוצות הם לגבי גבולות חופש ההחלטה ומידת הפיקוח מצד הסקטור הציבורי והתלות בו. החברות בערבון מוגבל נהנות ממידת האוטונומיה הנרחבת ביותר, ואילו המפעלים, הפועלים במסגרת משרדית, הם בעלי מידת האוטונומיה המצומצמת ביותר. באנגליה החברות הממשלתיות הן כמעט כולן רשויות סטאטוטוריות ואילו בשאר הארצות, הן באירופה והן באסיה, מצויות חברות מכל שלושת הסוגים. מרבית חברות הסקטור הציבורי בישראל הן חברות בערבון מוגבל, שמעמדן המשפטי נקבע בפקודת החברות, החלה על כל החברות בע"מ, ואינה כוללת הוראות מיוחדות לגבי חברות הסקטור הציבורי. האיגודים הממשלתיים שהם רוב חברות הסקטור הציבורי, הוקמו על-פי החלטת הממשלה על ידי משרדי ממשלה שונים, והקמתם לא היתה טעונה חקיקה מיוחדת, פרט לדיון במסגרת חוק התקציב. בהקשר זה יש להזכיר את המלצת מבקר המדינה בעניין חקיקת חוק איגודים, שלפיו תהיה הקמת כל איגוד כזה טעונה אישור מאת רשות מיוחדת⁵.

ב-1958 הוקמה במשרד האוצר הלשכה לחברות ממשלתיות (היום: רשות החברות הממשלתיות) שמטרתה לטפל בשאלות הנוגעות לאיגודים הממשלתיים ולרכז את הפיקוח עליהם⁶. רשות זו עוסקת בעיקר במעקב שוטף אחר פעולות החברות ובקביעת הנחיות מינהליות לנציגי הממשלה במועצות המנהלים של החברות. כן מתבקשת הרשות לחוות את דעתה בשאלת הקמת איגודים ממשלתיים חדשים וחברות בת של איגודים קיימים. עיקר הפיקוח הממשלתי על האיגודים הממשלתיים נעשה באמצעות נציגי הממשלה במועצות המנהלים והרפנטים במשרדי הממשלה

¹ חברת החשמל, דשנים ומפעלי ים המלח.

² בתי זיקוק חיפה.

³ בישראל — הדואר והרכבת.

⁴ חברות שהוקמו על פי חוק מיוחד. בישראל שייכים לסוג זה בנק ישראל, רשות הגמלים והמוסד לביטוח לאומי, שאינם כלולים בסקירה זו.

⁵ "ביקורת המדינה באיגודים ממשלתיים", משרד מבקר המדינה, ירושלים, 1957, עמ' 26.

⁶ רשות החברות הממשלתיות מפרסמת מידי שנה דו"ח על השקעות הממשלה באיגודים הממשלתיים, שעליו מבוססים חלק מהלחות בסקירה זו.

השונים. כן כפופים האיגודים הממשלתיים בישראל, בדומה למדינות אחרות, לביקורת מבקר המדינה. הזדקקותן הרבה של החברות לאשראי ממשלתי למימון השקעותיהן — חלקו של ההון הממשלתי נע בין 50 ל-75 אחוזים — מבטיחה לממשלה עמדה מכרעת בקביעת מדיניותן. במדינות אחרות, בעיקר באירופה, נמוך יותר שיעור המימון הממשלתי, אולם השפעתה של הממשלה מובטחת על ידי המסגרת הסטאטוטורית, הקובעת את מידת חופש הפעולה של החברות.

מתוך 76 החברות, הכלולות בסקירה זו, רק 41 הן בבעלותו המלאה של הסקטור הציבורי; אולם גם בשאר החברות עולה על-פי-רוב חלקו בהון הנפרע על 50 אחוזים. ב-1963 היו כ-80 אחוזים מהון המניות¹ של החברות בידי הסקטור הציבורי — מזה כ-70 אחוזים בידי הממשלה. תופעה זו של בעלות מעורבת כמעט שאינה מצויה במדינות דוברות האנגלית, אולם היא שכיחה למדי במדינות מערב אירופה, דרום-אמריקה, ודרום-מזרח אסיה. בצרפת מצויות בענפים שונים, כגון מכרות, נפט, תחבורה ימית ורכבות יותר מ-40 חברות בבעלות מעורבת; בגרמניה ובבלגיה חלק ניכר מהשירותים הציבוריים הם בבעלות מעורבת.

לוח 1

ההון הנפרע בחברות הסקטור הציבורי, לפי סקטורים, 31 במארס 1962

הסקטור	אחוזים מהון הבעלות
הממשלה	61.2
המוסדות הלאומיים	7.7
הרשויות המקומיות	1.8
חברות הסקטור הציבורי	5.3
כל הסקטור הציבורי	76.0
חברת העובדים ומפעליה	3.4
משקיעים מחוץ לארץ	7.2
אחרים	13.4
סך הכל	100.0

בכמה חברות בענפי החקלאות, אוצרות הטבע והתחבורה וכן בחברות החזקה שונות מצוי חלק ניכר מן ההון הנפרע בידי הסקטור ההסתדרותי. יתר המשקיעים בחברות הסקטור הציבורי הם משקיעים מחוץ לארץ, מוסדות פינאנסיים ומשקי בית; השתתפותם של אלה ניכרת בעיקר בחברות נושאות רווחים, הנוהגות לחלק דיבידנדה, כגון רסקו, צי"ם, הכשרת הישוב, חברת החשמל ולפידות.

ראוי לציין שהתופעה של מונופולים פיסקאליים ממשלתיים (כגון בשיווק מלח, טבק וכוהל) המצויה בארצות אחרות, אינה קיימת בישראל.

¹ לרבות תשלומים על חשבון מניות.

3. ההרכב הענפי של חברות הסקטור הציבורי

השתייכותם הענפית של החברות נבחנת כאן לפי שני קריטריונים: ההשקעה הגולמית והתעסוקה. השוואת הרכב המועסקים וההשקעה בחברות עם זה של המשק כולו מלמדת על מידת הריכוז היחסי של חברות הסקטור הציבורי בענפים השונים.

לוח 2

המועסקים וההשקעה הגולמית בחברות הסקטור הציבורי ובמשק כולו, לפי הענף, 1961*

ההשקעה הגולמית		המועסקים		
המשק כולו	חברות הסקטור הציבורי	המשק כולו	חברות הסקטור הציבורי	
8.5	—	16.5	6.6	חקלאות
5.0	9.9	2.2	14.4	מים
2.9	15.0		19.5	חשמל
16.2	7.0	24.2	10.5	תעשייה
2.9	10.7		8.5	מחצבים
32.3	22.6	9.3	11.2	בנייה
16.7	34.8	6.2	25.6	תחבורה ואחסנה
16.4	—	41.6	3.7	מסחר ושירותים
100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל

* הנתונים לגבי חברות הסקטור הציבורי הם לשנת התקציב 1961/62.

שני הקריטריונים כאחד מצביעים על כך שחברות הסקטור הציבורי מתרכזות בעיקר בענפי החשמל, המים, התחבורה והמחצבים — ענפים שבהם מרוכזות תעשיות יסוד המצריכות השקעות גדולות.

חלק ניכר מהחברות אין למצוא להן גופים מקבילים בסקטור הפרטי. על אלה נמנות חברת החשמל, מקורות, אל-על, מחצבי ישראל, בתי הויקוק, חברת דשנים וחומרים כימיים, מפעלי ים המלח ומפעל הפוספטים, דהיינו מרבית החברות הגדולות המהוות את עיקר הסקטור. בארצות אחרות, כגון צרפת, אוסטרליה, הודו ובעיקר איטליה, פועל חלק ניכר מהמפעלים הממשלתיים בענפים שונים במקביל לסקטור הפרטי.

בלוח 3 מובאים נתונים על הרכב המועסקים בחברות הסקטור הציבורי, להוציא את חברות ההחזקה, לפי הענף, בישראל ובמדינות אחרות. אולם ראוי לציין, כי משמעות הלוח מוגבלת מחמת מיעוט הנתונים המצויים לגבי משקים אחרים, ומאחר שאין בו נתונים על משקל חברות הסקטור הציבורי בענפים השונים. חברות ההחזקה אינן כלולות כאן מאחר שאין הן פועלות בתחום הייצור. 10 מתוך 11 חברות אלה הוקמו בשנים 1958 עד 1962, בעיקר למטרת ייזום ומימון מפעלי תעשייה ומלאכה, המכוונים להגברת היצוא והחלפת יבוא, להגדלת התעסוקה ולקליטת עלייה. חברה אחת הוקמה לשם השקעות בחברות נפט.

בנתונים על ישראל יש משום הטייה, מאחר שאין הם כוללים את חברות הבת של חברות ההחזקה. חברות אלה הן ברובן חברות תעשייה, והכללתן היתה מעלה את חלקן של הענף בכלל המועסקים וההשקעות בחברות הסקטור הציבורי. ב־1961/62 הגיע מספר חברות הבת של חברות ההחזקה בסקטור הציבורי ל־88, ומספר המועסקים בהן — ל־2,500; רוב החברות האלה היו בשלבי הרצה.

המועמקים בחברות הסקטור הציבורי, לפי הענף

(אחוזים)

הענף	אנגליה 1957	בלגיה 1953	הורו 1958	צרפת 1951	ישראל *** 1957/58	ישראל *** 1961/62
חקלאות	..	..	1	..	5	6
תעשייה	..	..	10	..	8	9
מחצבים	*44	..	2	28	8	8
בנייה	..	..	19	..	8	10
חשמל, מים ושירותים סניטריים	11	7	3	11	34	30
תחבורה ואחסנה	45	88	63	43	33	34
שונות	..	5	2	** 18	4	3
סך הכל	100	100	100	100	100	100

המקורות: U. N., Economic Survey of Europe in 1959, Ch. 5; V. V. Ramanadhan, "The Structure of Public Enterprises in India", p. 23

* פחם וזנ.

** לרבות תעשייה.

*** לרבות הרכבת והנמלים.

4. ההשקעה בחברות הסקטור הציבורי

נתוני ההשקעות בחברות הסקטור הציבורי לשנים 1957/58 עד 1962/63 (ראה לוח 4) מצביעים על הבדלים ניכרים משנה לשנה הן בהיקף ההשקעות והן בהרכבן הענפי.¹ הבדלים אלה נעוצים בתנודות בקבלת סחורות השילומים מגרמניה, בבניית שיכוני עולים וברכישת מטוסים ואניות. מאז תחילת ביצוע הסכם השילומים ועד סוף יוני 1962 קיבלו חברות הסקטור הציבורי ציוד בשווי כולל של 632 מיליון מארקים גרמניים, שהם 21 אחוזים מהתקבולים במסגרת ההסכם עד לאותו תאריך. כשני שלישים מסכום זה הם האניות שנרכשו על ידי צי"ם. גורם נוסף שהשפיע כאן היה רכישות המטוסים הסילוניים על ידי אל-על. בסוף 1962/63 עמדו לרשות חברה זו ארבעה מטוסי בריטניה וחמישה מטוסי בואינג בשווי כולל של 133 מיליון ל"י לעומת ארבעה מטוסי קונסטלישן בשווי של 8 מיליון ל"י בתחילת 1957. ההשקעה בענף הבנייה כוללת את הבנייה על ידי "עמידר" ו"רסקו" במישרין ובעיקר את יחידות הדירור לשיכון עולים שנרכשו על ידי "עמידר" מהממשלה. בתחום אוצרות הטבע יש לציין את ההשקעות בהרחבת מפעלי ים המלח, שהסתכמו בסוף 1962/63 ב־70 מיליון ל"י, ואת ההשקעות בהרחבת חברת כימיקלים ופוספטים.

¹ נתונים אלה אינם כוללים ביצוע מפעלי מים עלידי מקורות עבור הממשלה. השקעות אלה נרשמו כהשקעות ישירות של הממשלה (מוביל המים הארצי).

לוח 4

ההשקעה הגולמית בחברות הסקטור הציבורי, 1957/58 עד 1962/63

(מיליוני ל"י במחירים שוטפים)

הענף	1957/58	1958/59	1959/60	1960/61	1961/62	1962/63
חקלאות	4.7	2.9	2.7	6.2	-6.0**	2.3
אוצרות	12.8	11.4	16.2	21.2	37.9	77.8
תעשייה	6.2	9.3	5.9	8.0	23.1	30.3
חשמל ומים	80.7	56.7	31.7	40.9	82.3	106.9
תחבורה	45.1	33.6	6.0	64.4	116.6	58.3
מסחר	0.4	0.8	1.1	3.3	-0.3**	3.9
בנייה	62.5	46.3	33.7	45.4	76.1	152.7
סך הכל	212.4	161.0	97.3	189.4	329.7	432.2
ההשקעה הגולמית במשק *	840	906	993	1,036	1,401	1,850
חלקן של החברות בהשקעה הגולמית במשק (אחוזים)	25	18	10	18	24	23

* שנות לוח.

** מכירות בחשבון הון.

בלוח 5 מובאים נתונים על חלקן של השקעות חברות הסקטור הציבורי בכלל ההשקעה הגולמית בישראל ובמדינות שונות. מסתבר שמבחינת משקל חברות הסקטור הציבורי בהשקעה במשק אין ישראל נבדלת ממדינות מפותחות שונות.

לוח 5

ההשקעה הגולמית של חברות הסקטור הציבורי, באחוזים מכלל ההשקעה הגולמית במדינות שונות, 1957

המדינה	ההשקעה של חברות הסקטור הציבורי, באחוזים מכלל ההשקעה במשק	המדינה	ההשקעה של חברות הסקטור הציבורי, באחוזים מכלל ההשקעה במשק
אנגליה	32	דניה	12
אוסטריה	27	תאילנד	11
איטליה	27	בלגיה	10
בורמה	27	פינלנד	9
צרפת	25	הודו	4
שוודיה	15	ישראל* — 1957	28
נורבגיה	14	ישראל* — 1958	20
הולנד	13	ישראל* — 1960	21

* לרבות השקעות הדואר והנמלים, הכלולות בנתוני שאר המדינות בלוח.

המקורות: לנבי ארצות אירופה — U.N., ראה שם.

לנבי ארצות אסיה — U.N., "Economic Survey of Asia and the Far East, 1961", p. 173.

על מנת להעמיד את הנתונים השונים על בסיס בר-השוואה נכללו לגבי ישראל גם ההשקעות של הרכבת, הדואר והנמלים. יחד עם זאת יש להתייחס, כאמור, להשוואה בהסתייגות הן בגלל מיעוט המדינות אשר לגביהן מצויים נתונים והן בשל היות הנתונים מוגבלים לשנה אחת בלבד.

5. אינדקסורים אחרים למשקל חברות הסקטור הציבורי במשק

חברות הסקטור הציבורי בישראל הן עתירות הן לעומת סקטורים אחרים. תופעה זו משתקפת במשקלן הנמוך בתעסוקה במשק לעומת משקלן במלאי ההון. במשקלן של החברות בכלל התעסוקה במשק חלה בשנים הנסקרות עליית־מה כתוצאה מהרחבת התעסוקה בחברות הקיימות, ומהקמת חברות חדשות. ב־1961 היוו המועסקים בחברות 3.4 אחוזים מכלל המועסקים במשק לעומת 3 אחוזים ב־1958. אף כאן יש לקבל את ההשוואה עם מדינות אחרות בהסתייגות בשל מיעוט הנתונים.

לוח 6

משקל חברות הסקטור הציבורי בתעסוקה ובהכנסה במדינות שונות, 1957

(אחוזים)

המדינה	המועסקים	ההכנסה הנובעת
אנגליה	14	14
אוסטריה	8	..
שוודיה	7	13
נורבגיה	..	9
צרפת	7	10
דניה	4	5
בלגיה	4	..
הודו — 1959	3	..
ישראל * — 1957	4	6.5
ישראל * — 1961	5	7.5

* לרבות הרכבת, הנמלים והדואר. הכללתם של אלה היא המקור להבדלים בין המספרים המופיעים בלוח לאלה שבנוף הסקירה.
המקורות: ישראל: דו"ח בנק ישראל 1959 ודו"ח בנק ישראל 1962, ודו"חות הכספים של חברות הסקטור הציבורי בישראל.
שאר המדינות: ראה מקור לוח 3.

בישראל לא השתנה חלקן של החברות בהכנסה הלאומית במידה ניכרת מאז 1957; הוא עומד על 5 עד 6 אחוזים¹, וניכרת בו מגמה קלה של עלייה. נתונים על התחלקות ההכנסה הנובעת לפי ענפים ב־1961 מלמדים שחלקו של סקטור החברות הציבוריות גבוה ביחוד בענפי החשמל והמים (למעלה מ־90 אחוזים). בענף הבנייה מגיע חלקו ל־9 אחוזים; בתעשייה ואוצרות הטבע — ל־9, ובתחבורה — ל־18 אחוזים.

¹ החברות בלבד, ללא הוספת הרכבת, הנמלים והדואר.

חברות הסקטור הציבורי מצטיינות בתרומתן ליצוא: חלקן ביצוא עמד על 20 אחוזים ב-1958 והוא עלה ל-23 אחוזים ב-1961. החברות הבולטות בתחום זה הן "צ"ם" "אל-על", "מפעלי ים המלח", "מחצבי ישראל" ו"כימיקלים ופוספטים".

6. מימון ההשקעות

לחברות הסקטור הציבורי יש, כאמור, חלק ניכר בהשקעה במשק. ניתוח מקורות המימון שעמדו לרשות החברות ואופן הקצאתם בין השימושים השונים — קניות בחשבון הון, מתן אשראי לסקטורים אחרים במשק ותשלום דיבידנדה — מבוסס על הדוחות הכספיים של החברות בשנים 1960/61 עד 1962/63¹ (לוח 7).

לוח 7

המקורות והשימושים בחברות הסקטור הציבורי, 1960/61 עד 1962/63

(מיליוני ל"י)

1962/63	1961/62	1960/61	
ה מק ו ר ו ת			
41	128	61	הגדלת ההון הנפרע
240	{ 17	9	הנפקת איגרות חוב
	{ 71	68	אשראי מקומי לזמן ארוך
62	108	—	אשראי מחוץ לארץ לזמן ארוך
120	85	76	מקורות עצמיים (פחת ורווחים)
463	409	214	סך כל המקורות
ה ש י מ ו ש י ם			
432	330	189	קניות בחשבון הון
17	13	23	מתן אשראי לזמן ארוך *
28	19	10	רכישת ניירות ערך
-22	** 40	-14	מתן אשראי נטו לזמן קצר
8	7	6	תשלום דיבידנדה
463	409	214	סך כל השימושים

* הלוואות למפעלים אחרים ומשכנתאות של חברות הבנייה.

** השינוי בין שתי השנים היה מקרי בחלקו הגדול. הוא נבע מכספי הלוואות של מפעלי ים המלח שהופקדו אצל ההשב הכללי.

המקורות שעמדו לרשות החברות היו ברובם חיצוניים — הם באו מסקטורים אחרים אם בצורת רכישת מניות, או איגרות חוב, ואם על ידי אשראי אחר לזמן ארוך — ומיעוטם מקורות עצמיים של החברות, היינו ההפרשות לקרן הפחת והרווח הנקי. משקלם הנמוך של המקורות העצמיים נעוץ ברווחיות הנמוכה בכמה מן החברות, מצד אחד, ובקצב ההשקעה המהיר, מצד שני.

¹ לא הובאו בחשבון שיערוכים.

קיים קשר הדוק בין קצב ההשקעה של החברות לבין היקף המימון ממקורות חיצוניים, שכן את המקורות העצמיים אין החברות יכולות להתאים למדיניות ההשקעות שלהן. הממשלה היא מקור המימון החיצוני העיקרי של החברות. חלקה במימון לזמן ארוך הגיע בדרך כלל ל-50 עד 75 אחוזים, וניכרת בו מגמה קלה של ירידה. זהו שיעור גבוה לעומת המצוי בחברות בבעלות פרטית בארץ, וגבוה ביותר לעומת חברות הסקטור הציבורי בכמה מארצות אירופה (ולא כל שכן ביחס לחברות פרטיות בחוץ לארץ). המימון הממשלתי ניתן ברובו לחברות בענפי הבנייה, התחבורה, החשמל, המים והתעשייה (ראה לוח 9). חברות הסקטור הציבורי זכו בשנים האחרונות בשליש עד מחצית מכלל כספי תקציב הפיתוח, שהוקצו למתן אשראי ולהשתתפות בהון מגיות.

לוח 8

תקבולי חברות הסקטור הציבורי מתקציב הפיתוח, 1955 עד 1963

מיליוני ל"י	באחוזים מכלל האשראי וההשתתפות בהון מניות במסגרת תקציב הפיתוח
1955 *	53
1956 *	37
1957	54
1958	37
1959	33
1960	37
1961	33
1962	56
1963	47

* שנת התקציב.

המימון הממשלתי לובש צורות שונות: רכישת מניות, תשלומים על חשבון מניות, רכישת איגרות חוב ומתן אשראי אחר לזמן ארוך, בעיקר הלוואות ישירות. אולם אין ליחס משמעות כלכלית רבה למשקל היחסי של צורות המימון השונות, שהוא בעיקר תוצאה של משא ומתן בין הממשלה לבין החברות. הממשלה הסכימה, למשל, מידי פעם להמיר הלוואות שהעניקה לחברות, בעיקר לאלה שבבעלותה המלאה, במניות רגילות, שלא במסגרת ניצול אופציות להמרה, על מנת לשחרר את החברות מנטל תשלומי הקרן והריבית. המחיר האלטרנטיבי של ההון לממשלה הוא אחד, בין אם הושקע במניות החברות ובין אם ניתן לה כהלוואה. שונה הדבר מנקודת ראות החברות, המעדיפות כמובן השתתפות בהון המניות על קבלת הלוואות. קבלת אשראי כרוכה בהוצאות ריבית והצמדה ותשלומים על חשבון הקרן, בעוד שהשתתפות בהון מניות אינה כרוכה בהתחייבויות מעין אלה¹, והיא מאפשרת לחברות להציג בדוחותיהן רווחים חשבונאיים גבוהים יותר.

¹ בהקשר זה ראוי לציין שהממשלה פועלת לאחרונה להעלאת שיעור הדיבידנדה בחברותיה.

התקבולים נמוך* של חברות הפקטור הציבורי מתקציב הפיתוח, לפי הענף, 1960/61 ו-1961/62

(באחוזים)

הענף	1960/61	1961/62
חקלאות	3	1
אוצרות טבע	3	5
תעשייה	2	7
חשמל ומים	-3	15
תחבורה	46	25
מסחר	—	—
בנייה	44	41
חברות החזקה	5	6
סך הכל	100	100

* התקבולים בניכוי פירעון חובות.

תנאי ההלוואות היו, בדרך כלל, נוחים יותר מאלה שניתנו לסקטור הפרטי, אולם לאחרונה ניכרת מגמה של צמצום ההבדלים. נוסף על השתתפותה הישירה במימון החברות שימשה הממשלה גם ערב עיקרי ההלוואות שקיבלו החברות ממקורות אחרים, צעד שהיה בו כדי להקל על השגת מקורות מימון. יתרת הערבויות הממשלתיות להתחייבויות החברות¹ עמדה בסוף מארס 1962 על 380 מיליון ל"י, מזה 80 מיליון ל"י להנפקות איגרות חוב על ידי החברות ו-300 מיליון ל"י לאשראי אחר, בעיקר מחוץ לארץ.

מקור אחר לאשראי לזמן ארוך היו חברות ומוסדות פינאנסיים בחוץ לארץ. חשיבותם של התקבולים ממקור זה גדלה במידה רבה ב-1961/62, והם הגיעו אז ליותר מ-100 מיליון ל"י. האשראי מחוץ לארץ נתקבל רובו ככולו בערבות הממשלה ונועד לממן רכישת מטוסים על ידי אל-על, רכישת אניות על ידי צי"ם וביצוע תוכניות ההרחבה של מפעלי ים המלח. רוב האשראי ניתן על-ידי הבנק העולמי, הבנק ליצוא ויבוא, חברת רולס רויס ובנק צ'ייז מנהטן. ההלוואות מבנקים ומוסדות כספיים ניתנו ברובן מתוך פיקדונות הממשלה למתן הלוואות; שאר ההלוואות ניתנו בחלקן בערבות הממשלה.

אמצעי אחר לגיוס כספים הוא ההנפקה של מניות ואיגרות חוב במסגרת הבורסה לניירות ערך. החברות, שנעזרו באמצעי זה הן חברת החשמל, מפעלי ים המלח, רסקו, וולפסון-קלור-מאיר, חברת הכשרת הישוב, צי"ם, חברת דשנים (כימיקלים ופוספטים), חברת לפידות וחברת הנפט הלאומית. חלק ניכר מההנפקות נרכש על ידי חברות ביטוח, בנקים, מוסדות כספיים וקופות גמל, והשאר — על ידי הציבור הרחב. כמה מהחברות נזקקו להנפקות אלה כמכשיר עיקרי לגיוס הון, אולם לא כן שאר החברות, אשר נעזרו, כאמור, בעיקר במקורות ממשלתיים ישירים.

¹ למעט ערבויות להתחייבות של עמידה, שמקורן בקבלת הלוואות עבור הממשלה.

תקבולי חברות הסקטור הציבורי לזמן ארוך, נטו, לפי הסוג והמקור, 1960/61 ו-1961/62

1962/63		1961/62		1960/61	
מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים
*** 10	34 ***	{ 12 38 3 10	15 7	21 10	מניות * איגרות חוב **
אשראי אחר לזמן ארוך					
70	239	42 137	66 91	מהמשלה ****	
1	4	1 2	4 5	מהמוסדות הלאומיים ****	
1	4	5 16	2 3	מבנקים ומוסדות כספיים	
18	62	33 108	0 0	מחוץ לארץ	
—	—	4 13	6 8	ממקורות שונים *****	
100	343	100 324	100 138	סך הכל	

* להוציא מניות שנרכשו על ידי הסקטור הציבורי.
 ** להוציא איגרות חוב שנרכשו על ידי הסקטור הציבורי.
 *** לרבות אשראי אחר לזמן ארוך ממקורות שונים.
 **** לרבות איגרות חוב ומניות.
 ***** בעיקר מקבלנים וספקים.

7. מבנה הנכסים וההתחייבויות

א. הנכסים

המאזן המאוחד של חברות הסקטור הציבורי מצביע על שיעור גבוה של נכסים קבועים, בעיקר ציוד ומבנים, לעומת כלל הנכסים. תופעה זו אינה אופיינית לכל החברות, אלא בעיקר לכמה חברות גדולות, שמשקלן במאזן המאוחד הוא ניכר.

בהעדר אמת-מידה אחרת נערכה כאן השוואה בין מבנה המאזן המאוחד של חברות הסקטור הציבורי לזה של חברות התעשייה בישראל. השוואה מעין זו טעונה הסתייגות, שכן היא מעמידה סקטור רב-ענפי לעומת ענף מסוים בודד, אולם עם זאת, יש בה כדי להבליט כמה קווי אופי המייחדים את חברות הסקטור הציבורי. השיעור הגבוה של הנכסים הקבועים, ובייחוד של ציוד ומבנים, נעוץ כנראה בהשתייכותן הענפית של החברות, המרוכזות, כאמור, במידה ניכרת בענפים שבהם היחס הון / תפוקה הוא, בדרך כלל, גבוה במיוחד, וכן בגילן הצעיר של החברות ובקצב התרחבותן המהיר. הנכסים הקבועים של החברות כוללים מלבד ציוד ומבנים¹ גם אשראי לזמן ארוך בסך 150 מיליון ל"י, שרובו הוא אשראי מאת חברות השיכון למשכנים², ומיעוטו אשראי לחברות בת³ ולחברות שלובות. נוסף לכך מחזיקות החברות ניירות ערך בסך 60 מיליון ל"י בקירוב; אלה הם מניות של חברות בת וחברות שלובות. הדבר אמור בעיקר בחברות ההחזקה, אשר עיקר השקעותיהן הן בצורת מניות והלוואות לזמן ארוך לחברות-הבת.

¹ לפי המאזן המאוחד ל-31 במארס 1962.

² חלק ניכר מהלוואות אלה הועברו לאחרונה לניהולם של מוסדות כספיים (ספחות).

³ בעיקר חברות הבת של חברות ההחזקה.

הרכב הנכסים של חברות הסקטור הציבורי ושל כלל חברות התעשייה בישראל

(אחוזים)

חברות התעשייה** בישראל 1960	חברות הסקטור הציבורי				
	1962/63	1961/62	1960/61	1957/58	
					נכסים קבועים
46.6	71.0	65.4	68.3	71.2	קרע מבנים וציוד, בניכוי פחת
	2.0	1.5	1.7	1.6	מחקרים, פטנטים ומוניטין
8.5	3.4	2.6	2.4	3.6	ניירות ערך
	2.8	6.6	8.1	5.0	הלוואות לזמן ארוך
55.1	79.2	76.1	80.5	81.4	סך הכל
					נכסים שוטפים
30.2	6.9	4.8	5.5	6.0	מלאי
14.7	8.6	10.9	10.0	7.7	אשראי קצר מועד
	1.4	1.2	1.2	1.0	מזומן וחשבונות עובר ושב
44.9	16.9	16.9	16.7	14.7	סך הכל
—	3.0	4.7	1.3	2.0	הפרשי הצמדה
—	0.9	2.3	1.5	1.9	הוצאות מראש
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך כל הנכסים

* מתוך "תמורות במבנה הפיננסי של חברות התעשייה בישראל בשנים 1956/57 עד 1961/62", סקר בנק ישראל, מס' 19.
לצורך ההשוואה הוצאו חברות הסקטור הציבורי מהמאזן של חברות התעשייה.

על הנכסים הקבועים של החברות נמנות גם ההשקעות במחקרים שבוצעו על ידיהן, בעיקר על ידי תה"ל, מחצבי ישראל והמכון הגיאופיזי. השקעות אלה הסתכמו בסוף 1961/62 ב־32 מיליון ל"י.

ב. ההתחייבויות

בין 1957 ל־1962 חלה עליית־מה בחלקו של ההון העצמי בהתחייבויות, וירידה — בחלקן של ההתחייבויות לזמן ארוך, אולם במספרים מוחלטים חלה עלייה ניכרת בשני הסעיפים: ההון העצמי עלה מ־300 מיליון ל"י ב־1957/58 ל־930 מיליון ל"י ב־1962/63, ואילו ההתחייבויות לזמן ארוך עלו מ־560 ל־1,360 מיליון ל"י. חלקה של הממשלה בהון הנפרע של החברות ובהתחייבויותיהן לזמן ארוך הגיע בתקופה הנסקרת לשני שלישים בקירוב. לעומת השקעותיה הנרחבות לא זכתה הממשלה אלא לתקבולים מצומצמים מהחברות בצורת ריבית ודיבידנדה. בכמה חברות לא היה שיעור התשואה של השקעות הממשלה נמוך מהמקובל אצל משקיעים פרטיים, אולם שיעור התשואה של כלל השקעותיה בחברות הסקטור הציבורי היה נמוך ביותר. מובן מאליו, ששיקולי הממשלה בהשקעותיה אינם זהים עם אלה של המשקיע הפרטי.

הרכב ההתחייבויות של חברות הסקטור הציבורי ושל חברות תעשייה בישראל

(אחוזים)

חברות התעשייה בישראל 1960	1962/63	1961/62	1960/61	1957/58	
39.7	34.1	38.5	35.8	29.0	הון עצמי *
20.9	49.9	47.1	47.4	52.9	התחייבויות לזמן ארוך
39.4	16.0	14.4	16.8	18.1	התחייבויות לזמן קצר
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל

* ההון הנפרד, הקרנות והרווחים שלא חולקו.

יתרת ההתחייבויות לזמן ארוך של החברות לסקטורים הפינאנסיים — הבנקים, המוסדות הכספיים וקופות הגמל — להוציא את השתתפותם של אלה בהון המניות של החברות, הסתכמה בסוף 1961/62 ב־60 מיליון ל"י בקירוב¹. יתרת ההתחייבויות לזמן ארוך לחברות ולבנקים בחוץ לארץ עלתה מ־33 מיליון ל"י ב־1957/58 ל־260 מיליון ל"י ב־1962/63. נוסף על כך רכשו משקיעי חוץ גם מניות של כמה מהחברות הגדולות, כגון חברת החשמל ו"רסקו". סקטור משקי הבית השקיע בחברות באמצעות רכישת מניות ואיגרות חוב הנסחרות בבורסה; סקטור זה רכש בעיקר ניירות ערך של החברות הנושאות רווחים והמחלקות דיבידנדה, כגון חברות החשמל, רסקו, הכשרת הישוב וצי"ם.

8. הרווחיות²

רווחיותה של חברה אין בה, כשלעצמה, תשובה על שאלת כדאיות ההשקעה בה מבחינת המשק, אם כי לצרכים אחרים זהו כמובן קריטריון רב־חשיבות. השקעה בחברה עשויה להיות כדאית מבחינת המשק כולו, גם כשדו־חותיה אינם מצביעים על רווחים חשבונאיים; אם כי בתנאים מעין אלה אין, כמובן, לצפות להשתתפותם של משקיעים פרטיים. רווחיותן של חברות הסקטור הציבורי בכללן היא נמוכה לפי כל אמת־מידה שהיא. שיעור הרווח הגולמי² על ההון העצמי בחברות אלה עומד בדרך כלל על 3 אחוזים, שיעור נמוך לעומת חברות הסקטור הפרטי. אולם לצורך השוואה ראוי לזכור שקיים שוני רב בין חברות הסקטור הציבורי לבין מפעלים פרטיים. יתר־על־כן, גם בין חברות הסקטור הציבורי לבין עצמן יש הבדלים רבים. בקרב החברות מצויות כאלה, שעיקר תכליתן אינן הרווח — למשל, עמידר, מקורות ותה"ל. אולם גם כשמוציאים חברות אלה מן החשבון, אין שיעור הרווח על ההון העצמי עולה על 5 עד 6 אחוזים.

אחת מסיבות הרווחיות הנמוכה היא ההתרחבות המהירה של החברות, שהתבטאה בגידול ניכר של ההון העצמי ללא גידול מידי ברווחים.

¹ הניתוח כאן מבוסס על הדוחות הכספיים של החברות.

² הרווח, בניכוי פחת ולפני תשלום המס.

סיבה נוספת נעוצה, כנראה, בעובדה שחלק ניכר מהחברות, ודווקא הגדולות שבהן, מפנות שיעור גבוה מתפוקתן ליצוא. עם חברות אלה נמנים מפעלי ים המלח, חברת הברום, מחצבי ישראל, חברת הפוספטים, וכן חברות התחבורה הגדולות — צי"ם ואל-על. חברות אלה נאלצות להתחרות בשוקי חוץ ואינן נתמכות על ידי שוק מקומי מוגן. החברות העוסקות בניצול אוצרות טבע, שתלותן בשוקי חוץ רבה, נפגעו קשה על-ידי הירידה שחלה בשנים 1958 עד 1961 במחירי היצוא של מוצריהן; כן נפגעו חברות התחבורה הגדולות על-ידי השפל בשוק העולמי בענפים אלה. ברווחי החברות חלה בשנים האחרונות עליית-מה. הרווח הגולמי עלה מ-10.9 מיליון ל"י ב-1958/59 ל-20.3 מיליון ל"י ב-1960/61 ול-25.7 מיליון ב-1962/63.

בשנים 1959/60 עד 1962/63 היוו רווחיהן של שלוש מבין החברות, שהן בעלות מעמד מונופוליסטי — חברת החשמל, שירותי נפט ובתי הזיקוק — כמחצית מכלל רווחי החברות¹; ההפסדים העיקריים היו בחברות שבענף התקלאות.

חשבון חלוקת הרווחים של החברות (לוח מס' 5 בנספח) מצביע על עלייה רצופה בשנים 1959 עד 1961 בשיעור הרווחים שלא חולקו, אולם בחברות הבודדות לא חל שינוי במתכונת חלוקת הרווחים. כרבע מהחברות הנושאות רווחים נוהגות לחלק דיבידנדה בשיעורים יציבים; חברות אלה רשומות בבורסות לניירות ערך בארץ ובחוץ לארץ, וחלק ניכר ממניותיהן הוא בידי משקיעים פרטיים. החברות שהן בבעלות מלאה של הסקטור הציבורי נוהגות בדרך כלל להשקיע את רווחיהן מחדש.

¹ מעובדה זו, כשלעצמה, אין להסיק שהרווחים הם מונופוליסטיים.

נספח

לוח 1

התחלקות ההון הנפרע * של חברות הסקטור הציבורי בענפים, לפי סקטורים, ליום ה-31 במארס 1962

(במיליוני ל"י ואחוזים)

סך הכל		אחרים		משקיעים מחוץ לארץ		חברת העובדים ומפעליה		סך כל הסקטור הציבורי		חברות הסקטור הציבורי		הרשויות המקומיות		המוסדות הלאומיים		הממשלה		
מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	מיליוני ל"י	אחוזים	
100.0	7.2	9.7	0.7	—	—	18.1	1.3	72.2	5.2	1.4	0.1	—	—	37.5	2.7	33.3	2.4	חקלאות
100.0	93.5	21.3	19.9	21.2	19.8	4.2	3.9	53.3	49.9	20.8	19.5	—	—	—	—	32.5	30.4	מכרות ומחצבים
100.0	33.1	6.0	2.0	8.5	2.8	1.2	0.4	84.3	27.9	0.3	0.1	—	—	—	—	84.0	27.8	תעשייה
100.0	217.7	11.1	24.2	2.7	5.8	0.4	0.8	85.8	186.9	0.7	1.6	3.7	8.0	7.8	17.0	73.6	160.3	חשמל ומים
100.0	2.4	20.8	0.5	—	—	—	—	87.2	1.9	—	—	—	—	37.5	0.9	41.7	1.0	מסחר
100.0	29.7	8.8	2.6	6.7	2.0	4.7	1.4	79.8	23.7	0.3	0.1	0.3	0.1	28.0	8.3	51.2	15.2	תחבורה
100.0	30.0	38.0	11.4	2.0	0.6	—	—	60.0	18.0	6.4	1.9	—	—	20.3	6.1	33.3	10.0	בנייה
100.0	40.3	0.5	0.2	3.9	1.6	18.4	7.4	77.2	31.1	1.2	0.5	0.3	0.1	—	—	75.7	30.5	חברות החזקה
100.0	453.9	13.4	61.5	7.2	32.6	3.4	15.2	76.0	344.6	5.3	23.8	1.8	8.2	7.7	35.0	61.2	277.6	סך הכל

* למעט תשלומים על חשבון מניות.

הרכב הנכסים של המקטור הציבורי, 1957 עד 1962 *

(מיליוני ל"י)

1962	1961	1960	1957	
נכסים קבועים:				
8,262.6	1,690.9	1,305.1	800.2	קרקע, מבנים, מכונות וציוד
-387.4	-285.3	-205.5	-70.8	פחת
29.1	62.7	46.9	22.8	הוצאות פיתוח והרחבה
85.2	31.6	25.8	17.4	מחקרים
2.8	2.2	2.1	—	מוניטין ופטנטים
92.5	58.7	39.5	38.2	ניירות ערך
77.6	{ 145.6	131.5	{ 51.7	אשראי לזמן ארוך לשונים
	{ 3.4	4.6		אשראי למוסדות כספיים
2,162.4	1,709.8	1,350.0	859.5	סך כל הנכסים הקבועים
נכסים שוטפים:				
189.5	107.6	92.3	63.5	מלאי
232.9	{ 92.2	47.6	{ 81.2	אשראי קצר מועד: לממשלה
	{ 19.4	12.5		לחוץ לארץ
	{ 143.7	108.4		לאחרים
39.1	26.8	21.0	10.9	מזומן ופיקדונות עובר ושב
461.5	379.7	281.8	155.6	סך כל הנכסים השוטפים
81.0	106.4	21.2	21.2	הפרשי הצמדה
25.7	50.2	26.0	19.8	הוצאות מראש
2,730.6	2,246.1	1,679.0	1,056.1	סך הכל

* שנים פסקאליות.

הרכב ההתחייבויות של חברות הסקטור הציבורי, 1957 עד 1962*

(מיליוני ל"י)

1962	1961	1960	1957	
ההון העצמי**				
522.3	460.8	332.0	202.9	מניות: הממשלה
50.8	69.9	64.6	54.9	המוסדות הלאומיים
22.0	21.3	20.9	5.7	הרשויות המקומיות
110.3	112.2	63.7	37.6	אחרים***
705.4	664.2	481.2	301.1	סך הכל
225.9	200.1	119.5	4.7	קרנות ורווחים שלא חולקו
931.3	864.3	600.7	305.8	סך כל ההון העצמי
ההתחייבויות לזמן ארוך				
809.8	649.3	581.3	436.0	לממשלה
55.9	17.0	19.3	17.1	למוסדות לאומיים
72.0	59.2	34.6	17.7	לבנקים ומוסדות כספיים****
258.0	196.0	62.4	33.1	לחוץ לארץ
168.7	137.1	98.8	55.0	לאחרים*****
1,364.4	1,058.6	796.4	558.9	סך כל ההתחייבויות לזמן ארוך
ההתחייבויות לזמן קצר				
21.3	11.0	9.7	1.1	לממשלה
59.7	46.7	48.3	22.6	לבנקים
353.9	265.5	223.9	167.7	לאחרים*****
434.9	323.2	281.9	191.4	סך כל ההתחייבויות לזמן קצר
2,730.6	2,246.1	1,679.0	1,056.1	סך הכל

* שנים פסקאליות.

** לרבות תשלומים על השבון מניות.

*** מוסדות פינאנסיים, משקיעים מחוץ לארץ, עסקים ומשקי בית. לנבי 1961/62 יש נתונים בנפרד על סכום המניות שבידי המשקיעים מחוץ לארץ; ראה לוח 1 בנספח.

**** בנקים ומוסדות כספיים מקומיים בלבד.

***** כולל אשראי מעסקים פרטיים, וכן איגרות חוב שאינן מוחזקות על ידי הסקטור הציבורי.

***** בעיקר עסקים ומשקי בית.

לוח 4

המכירות והיצוא של חברות הפקטור הציבורי, 1960 ו-1961 *

(מחירים שוטפים)

סך הכל		חברות החזקה		תעשייה		בנייה		מסחר		תחבורה		חשמל ומים		מכרות ומחצבים		חקלאות	
1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960	1961	1960
א. המכירות																	
683.8	576.4	0.8	0.3	62.0	43.8	105.8	94.6	75.0	69.2	178.9	149.4	188.6	168.3	38.5	28.9	34.2	21.9
המכירות (מיליוני ל"י)																	
19	—	166	—	42	—	11	—	8	—	20	—	12	—	33	—	56	—
הגידול במכירות (אחוזים)																	
המשקל בסך																	
100	100	—	—	9	8	17	16	10	12	27	27	26	28	6	5	5	4
המכירות (אחוזים)																	
ב. היצוא פו"ב																	
94.5	76.0	—	—	10.2	2.6	—	—	13.9	15.9	58.2	48.5	—	—	12.2	9.0	—	—
היצוא (מיליוני דולרים)																	
גידול היצוא																	
18.5	17.9	—	—	7.6	0.8	—	—	-2.0	6.0	9.7	10.5	—	—	3.2	0.6	—	—
(מיליוני דולרים)																	
25	31	—	—	292	44	—	—	-12	60	20	28	—	—	36	7	—	—
(אחוזים)																	
המשקל בסך היצוא של																	
100	100	—	—	11	3	—	—	14	21	62	64	—	—	13	12	—	—
החברות (אחוזים)																	

* שנים פיסקאליות.

חשבון חלוקת הרווחים של חברות הפקטור הציבורי*, 1959 עד 1962**

(מיליוני ל"י)

המקורות

השנה	מספר החברות	הרווח הגולמי	יתרת הרווח מהמאזן ***	יתרת ההפסד מהמאזן ****	העברה מקרנות	סך כל המקורות
1959	25	13.5	2.1	(6.1)	1.0	10.5
1960	31	23.0	5.0	(8.6)	1.1	20.5
1961	38	27.4	7.9	(9.4)	1.8	27.7
1962	40	32.6	..	..	..	..

השימושים

השנה	דיוידנדה שהוכרזה	הפרשה לקרנות	העברה לקרן מניות הסבה	הפרשה למס חברות	יתרת הרווח שהועברה למאזן	יתרת ההפסד שהועברה למאזן	סך כל השימושים
1959	5.8	2.8	—	2.5	5.7	(6.3)	10.5
1960	6.0	7.7	1.5	3.3	8.3	(6.3)	20.5
1961	7.0	6.3	2.2	4.7	13.8	(6.3)	27.7
1962	8.4	..	..	9.9	..	..	..

* רק חברות שהיו להן רווחים כאותן שנים.
 ** שנים פיסקאליות.
 *** רווחים שהצטברו משנים קודמות.
 **** הפסדים שהצטברו משנים קודמות.

רשימת החברות הכלולות בסקירה לפי הענפים

11. חברת פוספטים בנגב בע"מ (כימיקלים ופוספטים בע"מ) 12. חברת הנפט הלאומית לישראל בע"מ 13. חברת ברום ים המלח בע"מ 14. מחצבי ישראל 15. המכון הגיאופיסי 16. מפעלי ים המלח בע"מ 17. קידוחי נפט בע"מ 18. תרכובות ברום	חקלאות 1. ייצור ופיתוח בע"מ 2. יכין חקל בע"מ 3. דגנים בנגב 4. הדרי ישראל בע"מ 5. מטעי האומה בע"מ 6. חברה להשקעות בחקלאות בע"מ 7. הרשות לפיתוח החולה בע"מ 8. מפעל תחנות הטרקטורים

תעשייה

19. חברה לייצור תכשירים וטרינריים בע"מ* 20. דשנים וחומרים כימיים בע"מ (כימיקלים ופוספטים בע"מ)	אוצרות טבע 9. לפידות — חברת מחפשי נפט לישראל בע"מ 10. חברת חרסית וחול זך בנגב בע"מ

21. משכית, חברה לטיפוח תעסוקת בית בישראל בע"מ
22. פשתן, חברה לייצור פשתן וסיבים בע"מ (בפירוק מרצון)
23. מספנות ישראל בע"מ
24. בתי הזיקוק חיפה בע"מ
25. פיתוח, חברה לפיתוח ומחקר תעשיית יהלומים בע"מ
26. נכסי בתי הזיקוק חיפה
27. מפעל תרגומי המדע הישראלי בע"מ
28. יובל גד *

חשמל ומים

29. מקורות, חברת מים בע"מ
30. תיכנון המים לישראל בע"מ
31. חברת החשמל לישראל בע"מ
32. חברת החשמל והשירות הצבורי לירושלים בע"מ

33. מקורות, חברת מים "ציוד מכני" בע"מ
34. מתקנים להתפלה (מפתחי תהליך זרחין) בע"מ *
35. שירותים חשמליים ומיכניים *
36. פיתוח מקורות מים *

מסחר

37. אגרקסו — חב' ליצוא חקלאי בע"מ
38. שקם בע"מ
39. עלי טבק בע"מ
40. החברה הישראלית לתערוכות וירידים בע"מ
41. החברה הישראלית למדליות ומטבעות בע"מ
42. חלפים חקלאיים בע"מ

תחבורה

43. "אל-על" — נתיבי אויר לישראל בע"מ
44. "ארקיע" — קוי התעופה לישראל בע"מ
45. אוצר מפעלי ים בע"מ

46. "צים" חברת השייט הישראלית בע"מ
47. מפעלי תובלה בע"מ
48. קו מוצרי דלק בע"מ
49. שירותי נפט בע"מ

חברות החזקה

50. מקורות נפט בע"מ
51. חברת תיעוש אזורי פיתוח בע"מ
52. חברת גג למפעלי יצוא בע"מ
53. ארגת, חברה לתעשיות בע"מ
54. אומן, חברה לתעשיות בית בע"מ
55. קידום התעשייה בישראל בע"מ
56. חברה להתישבות תעשייתית בע"מ
57. מפעלי תעשייה ופיתוח בישראל בע"מ
58. חברה לפיתוח ונאמנות בע"מ
59. החברה לפיתוח קרית גת בע"מ
60. תעשיות כפר בע"מ

בניה

61. דיור לעולה בע"מ
62. אפרידר, חברה לשיכון בע"מ
63. החברה לבנין ופיתוח אילת בע"מ
64. רסקו, חברה להתישבות חקלאית ועירונית בע"מ
65. שיכון ופיתוח לישראל בע"מ
66. עמידר, החברה הלאומית לשיכון עולים בישראל בע"מ
67. החברה הכלכלית לירושלים בע"מ
68. אפריהון בע"מ
69. וולפסון קלור מאיר קורפורישן **
70. חברת הכשרת הישוב בישראל
71. פיתוח חוף ים המלח וחבל סדום בע"מ
72. החברה לפיתוח קיסריה *
73. החברה לשיקום משכנות עוני תל אביב *
74. החברה לשיקום משכנות העוני חיפה *
75. החברה לפיתוח המלאכה *
76. החברה לשיקום המלאכה

* חברות שנכללו החל בשנת 1962/63.
** חברות שלא נכללו ב-1962/63.